

ЗМІСТ

Передмова	3
Авторський колектив	5
РОЗДІЛ 1. Історія політичних учень доби Стародавнього світу	14
Тема 1. Історія політичних учень як складова частина науки про політику	14
1.1. Предмет історії політичної думки	14
1.2. Історія політичної думки як навчальна дисципліна	16
1.3. Методологія історії політичної думки	17
Тема 2. Політична думка стародавніх Єгипту та Вавилону	20
2.1. Особливості державного управління та соціально-політичні передумови зародження політичної думки в стародавньому Єгипті	20
2.2. Джерела вивчення політичної думки в стародавньому Єгипті	23
2.3. Політичне об'єднання міст-держав у районі Межиріччя. Виникнення Вавилонського царства	26
2.4. «Закони Хаммурапі» як джерело старовавилонської політичної думки	30
Тема 3. Староіндійська суспільно-політична думка	35
3.1. Особливості формування староіндійської суспільно-політичної традиції	35
3.2. Ведичний період розвитку суспільно-політичної думки	37
3.3. Брахманізм: погляди на общинно-кастову систему та політичний устрій	39
3.4. Дгармашастри – трактати про закон. Значення «Законів Ману» та «Артхашастри»	42
3.5. Проблематика зовнішньої політики у староіндійських пам'ятках політичної думки	44
3.6. Проблема царської влади у староіндійській політичній теорії	45
3.7. Політична платформа буддизму	48
Тема 4. Політичні вчення стародавнього Китаю	53
4.1. Особливості політичної думки стародавнього Китаю та етапи її еволюції	53
4.2. Політична та етико-правова доктрина конфуціанства (Конфуцій, Мен-цзи)	55
4.3. Соціально-політичне вчення даосів	58
4.4. Політична філософія моїзму	61
4.5. Конструювання деспотичної держави у вченні легістів	63
4.5.1. Шан Ян – соціально-політичний реформатор: антиконфуціанський підхід	63
4.5.2. Концепція закону й авторитету Хань Фей-цзи	65
4.6. Мистецтво війни у доктрині Сунь-цзи (Сунь У)	66
РОЗДІЛ 2. Історія політичних учень доби античності	71
Тема 5. Ранній період розвитку афінської політичної думки	71
5.1. Загальна характеристика раннього періоду розвитку давньогрецької політичної думки	71
5.2. Політичні ідеї міфологічного зразка в старогрецькому героїчному епосі	72
5.2.1. Політичний лад грецького суспільства за поемами Гомера «Іліада» та «Одіссея»	72
5.2.2. Політичний устрій полісів у поемах Гесіода	74

5.3. Політико-правові ідеї «Семи мудреців»	76
5.4. Філософсько-політичні підходи Піфагора та піфагорійців.....	78
5.5. Учення Геракліта про державу та закон	80
5.6. Значення раннього періоду розвитку афінської політичної думки для подальшого розвитку грецької політичної думки.....	81
Тема 6. Афінська політична думка доби розквіту	84
6.1. Грецький поліс як матриця формування античної політичної думки періоду розквіту	84
6.2. Політика як мистецтво: підходи Демокріта	85
6.3. Етико-політична позиція Сократа	86
6.4. Ідеальна держава Платона.....	89
6.5. Політичні стратигеми Арістотеля	93
Тема 7. Політичні вчення періоду занепаду давньогрецьких держав	100
7.1. Вплив епохи еллінізму на політичні ідеї давньогрецьких мислителів. Загальна характеристика політичних учень періоду занепаду грецької державності	100
7.2. Етико-філософські підходи до політики епікуреців	101
7.3. Утопічно-аскетичне вчення кініків	103
7.4. Політичний ідеал стоїків.....	105
7.5. Аполітичні підходи скептиків.....	107
7.6. Політичні погляди Полібія: проблеми форм держави та їх кругообігу, конфліктів і війни.....	108
7.7. Значення поглядів старогрецьких мислителів періоду занепаду державності на подальшу еволюцію політичної думки.....	111
Тема 8. Політична та правова думка в Давньому Римі	114
8.1. Загальна характеристика джерельної бази	114
8.2. Становлення політико-правових інститутів римської держави. Реформи Сервія Туллія.....	115
8.3. Соціально-політична практика Стародавнього Риму.....	118
8.4. Політико-правові погляди Цицерона	120
8.5. Політичні концепції римських стоїків.....	122
Тема 9. Становлення християнської політичної доктрини в ранньому Середньовіччі	129
9.1. Історичні та соціально-правові умови становлення ранньохристиянської політичної культури.....	129
9.2. Загальна характеристика християнської політичної доктрини	131
9.3. Погляди св. Климента Римського на ієрархію влади	133
9.4. Апологетика та її значення для формування християнських політичних ідей.....	134
9.5. Відносини між церквою та державою у вченні св. Амвросія Медіоланського та інших Отців Церкви (св. Григорій Богослов, св. Ієронім, св. Іоанн Златоуст).....	136
9.6. Політична теорія св. Августина: град Божий і град земний.....	139
9.7. Значення покорі у вченні св. Григорія Великого про владу.....	141

РОЗДІЛ 3. Історія зарубіжних політичних вчень доби Середньовіччя	145
Тема 10. Політична думка Візантії	145
10.1. Загальна характеристика політичної думки Візантійської імперії.....	145
10.2. Політичні теорії ранньої Візантії (Євсевій Кесарійський, Юстиніан)	147
10.3. Погляди Фотія I на особливості імператорської влади часів розквіту Візантійської імперії.....	150
10.4. Візантійська концепція етатизму й соборності та її вплив на формування авторитарних політичних режимів сучасності	153
Тема 11. Тома Аквінський: погляди на державу, право і закон	158
11.1. Сутнісна характеристика доктринального підходу Томи Аквінського	158
11.2. Погляди Томи Аквінського на державу.....	161
11.3. Теорія закону Томи Аквінського.....	164
11.4. Концепція права Томи Аквінського.....	168
Тема 12. Арабська середньовічна філософія та політичне знання	173
12.1. Загальна характеристика середньовічної мусульманської політичної думки.....	173
12.2. Філософсько-політичні погляди аль-Фарабі: вчення про типи міст-держав і добродесного державця	174
12.3. Релігійно-філософський підхід до аналізу політичного Ібн Рушда.....	175
12.4. Підходи Ібн Таймійї до халіфату, влади та її легітимності.....	177
12.5. Погляди Ібн Хальдуна на природу держави та форми її правління.....	178
Тема 13. Світська політична думка пізнього Середньовіччя	181
13.1. Основні риси політичної думки пізнього Середньовіччя. Місце світської думки в системі пізньосередньовічних політичних учень	181
13.2. Політичне вчення М. Падуанського	183
13.3. Політична концепція В. Оккама	186
13.4. Значення поглядів мислителів пізнього Середньовіччя для еволюції політичної думки	190
РОЗДІЛ 4. Становлення політичних ідей в період буржуазних революцій Європи XVI–XVIII сторіч.....	193
Тема 14. Політичні і правові вчення доби Відродження	193
14.1. Загальна характеристика політико-правових концепцій доби Відродження.....	193
14.2. Християнські гуманістичні концепції політики, права та державного управління	195
14.2.1. Громадянський гуманізм Л. Б. Альберті.....	195
14.2.2. Сатирично-гуманістичні переосмислення Е. Роттердамського	197
14.3. Політико-правові ідеї Н. Мак'явеллі.....	199
14.4. Політико-правове вчення Ж. Бодена	202
14.5. Вплив поглядів мислителів доби Відродження на подальшу еволюцію політичної думки.....	204
Тема 15. Політичні погляди ідеологів Реформації	207
15.1. Передумови виникнення та загальна характеристика	

реформаційного руху в Західній і Центральній Європі на початку XVI ст.....	207
15.2. М. Лютер: релігійні та політико-правові ідеї ініціатора Реформації.....	209
15.3. Ф. Меланхтон як релігійно-політичний діяч лютеранської церкви.....	211
15.4. Народна Реформація Т. Мюнцера та анабаптистів: боротьба за соціальну справедливість.....	213
15.5. У. Цвінглі – реформатор Церкви та держави у Швейцарії.....	215
15.6. Світогляд і релігійно-політична діяльність Ж. Кальвіна	217
15.7. Підсумки Реформації. Вплив політичних ідей періоду Реформації на подальшу еволюцію політичної думки Нового часу.....	219
Тема 16. Політичні концепції періоду буржуазних революцій XVII століття.....	222
16.1. Вплив буржуазних революцій у Голландії та Англії на формування нових політичних ідей. Загальна характеристика політичних учень періоду	222
16.2. Політичні та правові погляди Г. Гроція: теорія природного права та суспільного договору	223
16.3. Вчення Б. Спінози про державу і право.....	225
16.4. Основні напрями політичної думки в період Англійської революції XVII ст.....	226
16.4.1. Концепції абсолютизму.....	227
16.4.2. Політичні погляди індепендентів.....	229
16.4.3. Демократичні ідеали левелерів та суспільство соціальної справедливості дигерів.....	231
16.5. Т. Гоббс про природне право, договірне походження держави та її форми	233
16.6. Політико-правова концепція Дж. Локка	235
16.7. Внесок мислителів періоду буржуазних революцій XVII ст. у розвиток світової політичної думки.....	236
Тема 17. Політичні вчення утопічного характеру XVI-XVII століть	239
17.1. Утопія та традиція в політичній теорії та політичному процесі.....	239
17.2. Зародження та розвиток утопії в Англії XVII ст.....	241
17.2.1. Передумови появи утопічних учень в Англії та їх перша творча форма – «Утопія» Т. Мора.....	241
17.2.2. «Анатомія Меланхолії» Р. Бертона.....	243
17.2.3. «Нова Атлантида» Ф. Бекона.....	245
17.2.4. «Королівство Макарія» С. Хартліба як еволюція ідей Ф. Бекона	247
17.2.5. «Нова Соліма» С. Готта.....	248
17.2.6. «Республіка Океанія» Дж. Гаррінгтона	248
17.2.7. «Новий закон справедливості» та «Закон свободи» Дж. Уїнстенлі.....	250
17.2.8. Спроби поєднання утопічного мислення з ідеєю прогресу (Д. Дефо, Дж. Свіфт).....	252
17.3. Утопічна традиція Франції XVII ст. (С. де Бержерак, Д. Верас д'Але, Ж. Мел'є)	255
17.4. Розвиток утопічної політичної думки в Італії. «Місто Сонця» Т. Кампанелли.....	259

Тема 18. Політичні вчення та правові концепції європейського Просвітництва	264
18.1. Загальна характеристика просвітницьких політико-правових концепцій	264
18.2. Політичне вчення поміркованого крила просвітницького руху Франції	266
18.2.1. Антифеодальна та антикатолицька доктрина Вольтера	266
18.2.2. Політичні ідеї й ідеали Д. Дідро	267
18.2.3. Політико-правові погляди Ш.-Л. Монтеск'є на політичну свободу, «дух законів», поділ влади	268
18.3. Політико-теоретичні особливості французького Просвітництва радикального та революційно-демократичного спрямування	269
18.3.1. Суспільний договір і народний суверенітет у теорії Ж.-Ж. Руссо	269
18.3.2. Радикалізм поглядів К. А. Гельвеція та П. А. Гольбаха	270
18.4. Основні ідеї італійського Просвітництва (Дж. Віко, Ч. Беккарія)	272
18.5. Політико-правові концепції англійських мислителів (Дж. Прістлі, А. Сміт, Д. Юм)	274
18.6. Політико-правові погляди німецьких просвітників (Х. Томазій, Й. Г. Гердер)	276
Тема 19. Прагматично-раціоналістичні політичні і правові концепції у США доби Просвітництва та періоду боротьби за незалежність. Американський конституціоналізм	280
19.1. Вплив Просвітництва на формування американської політичної думки. Загальна характеристика політичних учень періоду Війни за незалежність в Америці	280
19.2. Політико-правова концепція Т. Пейна. Становлення основних принципів американського лібералізму	281
19.3. Т. Джефферсон та його теоретична і практична спадщина: народний суверенітет та Декларація незалежності США	284
19.4. Влада, демократія та суспільний договір у концепції А. Гамільтона	286
19.5. Федералізм та ідея республіканського правління в політико-правовій ідеології США (Дж. Медісон, Дж. Адамс, Б. Франклін)	288
19.6. Оцінка та значення політичних і правових поглядів «батьків американської конституції»	292
Тема 20. Радикалізація політичних ідей за часів Великої французької революції	295
20.1. Суспільно-політичні передумови виникнення радикальних ідей часів Великої французької революції	295
20.2. Політико-правові погляди лідера якобінської диктатури М. Робесп'єра	298
20.3. Політичне вчення Ж.-П. Марата	303
20.4. Утопічний соціалізм Г. Бабефа	306
РОЗДІЛ 5. Становлення теоретичних моделей держави та права в концепціях XVIII–XIX століть	313
Тема 21. Консервативний напрям у політичних ученнях XVIII–XIX століть	313
21.1. Консерватизм як реакція на виклики Великої французької революції. Основні ідеї консервативної традиції	313
21.2. Політичне вчення Е. Берка як підґрунтя класичного консерватизму	315

21.3. Традиціоналізм Ж. де Местра.....	319
21.4. Основні закони суспільства в ученні Л. де Бональда.....	323
Тема 22. Політико-правові та етичні ідеї в Німеччині в кінці XVIII – на початку XIX століть	327
22.1. Історичні умови формування політичних та етико-правових ідей в Німеччині в кінці XVIII – на початку XIX ст.	327
22.2. Особливості етико-правової концепції І. Канта.....	328
22.3. Концептуальні ідеї націогенезу та національної держави у вченні Й.-Г. Гердера.....	330
22.4. Ідеї свободи і справедливості, плюралізму та прагматизму в поглядах Й.-К.-Ф. Шиллера	331
22.5. Політичні погляди Г. В. Ф. Гегеля: підходи до розуміння держави та громадянського суспільства	332
22.6. Концепція національної держави Й. Г. Фіхте.....	334
22.7. Підходи Ф. В. Й. Шеллінга до розуміння свободи	336
22.8. Війна як засіб здійснення політики в концепції К. Клаузевіца	337
22.9. Значення політико-правових та етичних ідей німецьких мислителів кінця XVIII – початку XIX ст.	339
Тема 23. Ліберальний напрям у політичних вченнях кінця XVIII – першої половини XIX століття	342
23.1. Лібералізм як суспільно-політична доктрина кінця XVIII – першої половини XIX ст.	342
23.2. А. Сміт та «політика laissez-faire»	343
23.3. Утилітаризм Дж. Бентама	345
23.4. Політичні ідеї представників французького лібералізму.....	347
23.4.1. Класичний лібералізм Б. Констана	347
23.4.2. Теорія демократії А. Токвіля	350
23.5. В. фон Гумбольдт про цінність свободи	352
Тема 24. Особливості розвитку соціально-політичної думки Західної Європи в другій половині XIX століття	357
24.1. Позитивізм О. Конта та його вплив на розвиток політичної думки	357
24.2. Ліберальна політична доктрина Дж. С. Міля.....	359
24.3. Ідейні витоки анархізму. Політичні погляди М. Штірнера та П. Ж. Прудона.....	360
24.3.1. Анархо-індивідуалізм М. Штірнера.....	361
24.3.2. Мутуелізм Ж. П. Прудона	362
24.4. Консерватизм Л. фон Штейна: критика соціалізму та формування базису концепції соціальної держави.....	363
24.5. Політичні погляди Ф. Ласалю: проблема робітничого руху.....	365
24.6. Реформістський підхід до соціалізму: Е. Бернштейн.....	366
24.7. Доктрина кризи цивілізації: візія Ф. Ніцше	367
24.8. Органічна теорія держави Г. Спенсера	369
24.9. Політичні ідеї ідеологів європейських національних рухів XIX ст.	371
24.9.1. Національно-визвольна концепція Дж. Мадзіні	371
24.9.2. Політичний ідеал Т. Г. Масарика.....	373

Тема 25. Марксизм як політичне вчення.....	376
25.1. Соціально-історичні передумови й теоретичні джерела політичного вчення марксизму.....	376
25.2. Марксистські погляди на походження й сутність держави.....	379
25.3. Учення марксистів про державу як надбудовне явище.....	380
25.4. Марксизм про класово-насильницький характер держави.....	381
25.5. Вчення марксистів про соціалістичну революцію та диктатуру пролетаріату.....	383
25.6. Значення політичного вчення марксизму для подальшої еволюції світової політичної думки.....	385
Тема 26. Політичні вчення представників критичної та революційної утопічної традиції.....	388
26.1. Політичний технократизм і сцієнтизм К.-А. Сен-Сімона.....	388
26.2. Соціалістичний ідеал Р. Оуєна.....	391
26.3. Модель справедливого соціального устрою Ш. Фур'є.....	393
26.4. Робітничий комунізм В. Вейтлінга.....	394
26.5. Революційна утопія Л. О. Бланкі.....	396
26.6. Романтичний комунізм Е. Кабе.....	398
26.7. Соціальна утопія А. Т. Дезамі.....	399